

ЛЕКЦІЯ В СИСТЕМІ МЕДИЧНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Проф. В. Г. Марченко, доц. І. О. Крамний, проф. І. О. Вороньжев

Харківська медична академія післядипломної освіти

Наведено особливості підготовки й читання лекцій у медичній післядипломній освіті, завдання лектора та вимоги до цього виду занять. Подано порядок викладання лекції, обсяг лекційного матеріалу, структуру лекції, формули для розрахунку розподілу часу на види інформації, які наводяться лектором. Окрім того, наведено дидактичні цілі навчальної лекції, особливості читання залежно від виду циклу (спеціалізація, тематичне удосконалення). Автори висвітлюють особливості й види курсів лекцій, види лекцій у медичній післядипломній освіті. Особливо підкреслюється виховний характер лекцій, узгодженість їх із семінарськими та практичними заняттями. Наведено недоліки навчальної лекції, вимоги до стилю читання лекції, розподіл годин на лекції залежно від посади викладача, особливості складання методичних розробок до кожної лекції, підкреслюється необхідність надання попередньої інформації слухачам про тематику і зміст лекції та важливість обговорення лекції на методичних зборах кафедри. Подано перелік інтерактивних методів читання та вимог до технічного оснащення й аудиторії, перелічено зовнішні чинники, які впливають на лекцію, види конспектування тощо.

Ключові слова: післядипломна медична освіта, технологія підготовки і читання лекцій.

ЛЕКЦИЯ В СИСТЕМЕ МЕДИЦИНСКОГО ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проф. В. Г. Марченко, доц. И. Е. Крамной,
проф. И. А. Вороньжев

Приведены особенности подготовки и чтения лекций в медицинском последипломном образовании, задачи лектора и требования к этому виду занятий. Изложены порядок преподавания лекции, объем лекционного материала, структура лекции, формулы для расчета распределения времени на виды информации, которые приводятся лектором. Кроме того, приведены дидактические цели учебной лекции, особенности чтения в зависимости от вида цикла (специализация, тематическое усовершенствование). Авторы освещают особенности и виды курсов лекций, виды лекций в медицинском последипломном образовании. Особенно подчеркивается воспитательный характер лекций, согласованность их с семинарскими и практическими занятиями. Приведены недостатки учебной лекции, требования к стилю чтения лекции, распределение часов на лекции в зависимости от должности преподавателя, особенности составления методических разработок к каждой лекции, подчеркивается необходимость предоставления предварительной информации слушателю о тематике и содержании лекции и важность обсуждения лекции на методических собраниях кафедры. Дается перечень интерактивных методов чтения и требований к техническому оснащению и аудитории, перечисляются внешние факторы, которые влияют на лекцию, виды конспектирования и др.

Ключевые слова: последипломное медицинское образование, технология подготовки и чтения лекций.

LECTURES IN POSTGRADUATE MEDICAL EDUCATION

V. G. Marchenko, I. O. Kramniy, I. O. Voronzhev

The article describes the features of the training and lectures in medical postgraduate education, job lecturer and requirements for this type of studies. Sets out the teaching lectures, volume of lecture material, structure of lectures, formulas for calculating time distribution on the types of information by lecturer. In addition, didactic goals of educational lectures, studying features depending on the type of cycle (specialization, thematic improvement). The authors highlight the characteristics lectures and courses of lectures in postgraduate medical education. Features of educational nature of the lectures, their consistency with seminars and workshops. Mentioned shortcomings academic lectures, the requirements for a lecture style, distribution of lecture hours depending on the position of teacher, especially the compilation of teaching materials for each lecture emphasized the need to give students preliminary information on topics of lectures. There are gives a list of interactive methods and requirements for technical equipment in auditory, external factors affecting the lecture, note-taking and other species.

Keywords: postgraduate medical education, technology training and lecturing.

Уперше лекція (від лат. *lectio*— читання) як форма навчання виникла в Стародавній Греції і Римі та в епоху Середньовіччя. Досі лекція є найважливішою ланкою навчального процесу, вона належить до словесних методів навчання. Лекція як один з основних видів навчального процесу містить значні виховні можливості з погляду розвитку інтелекту слухачів, становлення й поглиблення професійної культури фахівців, формування морально-духовних якостей. У вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації лекції ведуть, як правило, досвідчені професори, доценти, старші викладачі. Асистенти з великим досвідом роботи можуть читати лекцію за профілем своєї наукової діяльності.

Майстерно, на високому рівні прочитана лекція — це бенефіс одного викладача. За останні десятиріччя у зв'язку з доступністю великої кількості джерел інформації, у т. ч. і через Інтернет, існують неоднозначні міркування щодо місця лекції в сучасній вищій освіті. Можливо, в майбутньому сучасні інформаційні технології з використанням комп'ютерних систем дадуть змогу слухачам самостійно набувати знання і витіснять лектора з навчального процесу, тим більше, що в разі пасивного прослуховування засвоюється лише 5–10 % лекційного матеріалу. Однак ми вважаємо, що навіть за значного поширення самостійної роботи слухачів, на кафедрі бажано мати тексти лекцій, де стисло викладено всі найголовніші дані з питання,

яке вивчається. До того ж, складно собі уявити, що під час вивчення медицини навіть найдосконаліша методика зможе замінити живе спілкування з досвідченим спеціалістом.

Нині в післядипломній медичній освіті лікарів лекція й далі зберігає свої лідируючі позиції. Це зумовлене цілою низкою причин: великою кількістю різноманітних наукових джерел літератури з окремих питань діагностики, в яких лікарю інколи доволі складно виділити основне й другорядне, особливо за наявності полярних точок зору. Крім того, багато лікарів не мають сучасної інформаційної техніки і, як наслідок, доступу до світових інформаційних мереж. Заважає отриманню нової інформації також і незнання іноземних мов тощо. Зважаючи на це й ураховуючи думку слухачів, на післядипломному етапі навчання лекція має існувати.

Лекція — один з основних і найскладніших видів систематичних занять у післядипломній освіті, на яких слухачі отримують необхідні знання з того чи іншого розділу певної навчальної дисципліни або кількох дисциплін, що складають навчальний план. Лекція — складний, багатогранний і багатокомпонентний процес із послідовним викладенням наукових даних і висвітленням на цій основі останніх новітніх досягнень вітчизняної і світової медичної науки. Основним завданням лектора є якісна передача інформації з метою забезпечення засвоєння її слухачами, в лекції повною мірою мають розкритися знання, мудрість і, особливо, клінічний досвід викладача. Обов'язковим для лектора є ознайомлення з підручниками і навчальними посібниками з предмета, з'ясування, в якому обсязі в них розкрито зміст навчального матеріалу стосовно вимог програми, він має зробити добір додаткової наукової літератури, де міститься найновіша інформація з питань навчальної дисципліни.

Основними завданнями навчальної лекції є: а) викладення основних теоретичних положень дисципліни з формуванням основних напрямків її розвитку; б) визначення змісту предмета або розділу, його зв'язку з іншими науковими медичними і немедичними дисциплінами; в) логічне гармонійне і послідовне викладення того чи іншого розділу предмета, того чи іншого питання; г) установлення зв'язку теорії і практики, змісту лекції з іншими навчальними заняттями і самостійною роботою слухачів; д) вироблення мотивації звернення до літературних джерел та поглибленого вивчення предмета, необхідності появи власної інформації; е) організація творчої думки слухача, виявлення його ставлення до науки.

Лекція має бути школою мислення — ураховуючи історію, підходити до розкриття основних законів розвитку науки; відображати безперервний зв'язок теорії і практики; знайомити з досягненнями науки і шляхами розв'язання найголовніших наукових питань дисципліни. Вона має в науковій

і логічній послідовності охоплювати основні принципи й питання, що вивчаються, не захраштуючи її дрібними деталями.

Обсяг тексту двогодинної лекції має становити 20–22 сторінки. Структура лекції має бути такою: а) вступна частина з зазначенням теми і питань, які будуть викладені, зв'язок із попередньою лекцією; б) перелік основних нових наукових понять, які вводяться в цій темі, з акцентованими висновками за кожним із них; в) викладення змісту навчального матеріалу; г) список рекомендованої для опрацювання літератури; д) загальні висновки.

Під час підготовки лекції розподіл часу бажано здійснювати за формулою:

$$T = 0,7B + 0,2H + 0,1П,$$

де: Т — загальний час, Б — базова інформація, Н — нова інформація, П — проблемна інформація (інформація майбутнього). На циклах спеціалізації співвідношення теоретичних і практичних занять має бути як 1 : 4, або навіть 1 : 3; на циклі тематичного удосконалення (ТУ) — 2 : 3. Розрахунок співвідношення на циклі спеціалізації має становити:

$$0,2 Tз + 0,8 Пз (0,4 Пв + 0,4 Пс),$$

де: Тз — теоретичні заняття; Пз — практичні заняття, Пв — практичні заняття з викладачем, Пс — самостійна робота. Вибір співвідношення на циклах ТУ залежить від тематики циклу.

Лекція має давати основні поняття щодо всієї дисципліни, яка вивчається, або про окремі її розділи й давати уявлення, в якому напрямку її потрібно вивчати детальніше. Лекція має сприяти формуванню в слухача наукового мислення, спонукати його до пошуку джерел інформації, викликаючи зацікавленість до поглибленої самостійної роботи й спрямовуючи до відповідної наукової, журнальної і монографічної літератури й Інтернету.

Текст лекції має бути логічним, простим і зрозумілим, він не може використовуватися протягом кількох років. Перед кожним читанням необхідно переглядати її зміст, аргументацію окремих наукових положень, висвітлювати нові досягнення науки, надавати додаткові джерела інформації, лектор має постійно перебувати у творчому науково-методичному пошуку.

Дидактичними цілями навчальної лекції є: а) відповідність навчальній програмі; б) повідомлення необхідного обсягу інформації, тобто інформативність, дотримання систематичності та послідовності викладення матеріалу; в) забезпечення науковості, свідомого й активного засвоєння знань, наочності та доступності; г) активізація розумової діяльності слухачів із метою їх інтелектуального розвитку; д) засвоєння цієї інформації на заданому рівні навчання, забезпечення зв'язку навчання з практикою; е) збереження інформації

на тривалий час; е) відокремлення певних компонентів змісту для самостійного опрацювання слухачами з належним методичним забезпеченням; ж) точно й ефективно відтворення змісту та своєчасне застосування.

Останнім часом основним завданням, яке ставлять МОЗ і МОН України перед закладами післядипломної освіти, є суттєве підвищення професійно-практичної підготовки слухачів. Лікар має навчитися спеціальності. Розв'язанню цього питання присвячено читання лекційного курсу, проведення семінарських і практичних занять.

Якщо цикл спеціалізації передбачає оволодіння спеціальністю, то перед слухачами циклу ТУ ставляться завдання суттєвого підвищення фахового рівня лікаря. Ураховуючи зазначене, на цьому циклі дещо іншим має бути характер лекцій: основним має бути викладення можливостей сучасних методик дослідження, лікування захворювань різних органів і систем, питань диференційної діагностики й ін.

Лекція є послідовним викладенням наукових та клінічних даних і висвітленням на цій основі новітніх досягнень вітчизняної і світової науки. Відомо, що залежно від виду циклу *курс лекцій може бути систематичним, спеціальним або можуть бути прочитані вибрані розділи*.

Систематичний курс лекцій передбачає викладення в чіткій послідовності основних питань, які входять до навчального плану і програми циклу. Водночас кожна наступна лекція базується на даних попередньої і логічно з нею пов'язана. Спеціальний курс передбачає викладення основного матеріалу не в строгій послідовності, а з урахуванням уже наявного в слухачів знання питань, які викладаються. Вибрані розділи мають на меті ґрунтовніше висвітлення окремих і особливо важливих розділів діагностики та лікування.

Ми вважаємо, що найдоцільнішим на циклах первинної і вторинної спеціалізації є читання систематичного курсу лекцій, який передбачає виділення близько 20 % навчальних годин на лекції від загального обсягу навчальних занять. Спеціальний курс лекцій може читатися на циклах стажування, а вибрані розділи — на циклах ТУ. На циклах ТУ на лекції може виділятися 30–50 % від загальної кількості навчальних годин, передбачених у розкладі залежно від цілей циклу. На лекції доцільно виносити найскладніші теоретичні розділи курсу, які потребують глибокого розуміння й логічних дій.

Під час проведення циклу спеціалізації *бажане читання таких видів лекцій: вступна, тематична, оглядова, комплексна, заключна і проблемна*. Якщо навіть на лекції не буде викладено весь матеріал, то слухач має змогу поповнити свої знання через Інтернет.

Вступна лекція є початковим етапом опрацювання нової дисципліни навчального плану, вона знайомить слухача з сутністю дисципліни, яка

вивчається, і її зв'язком з іншими медичними дисциплінами, з найновішими досягненнями вітчизняної і зарубіжної теоретичної і клінічної медицини, питаннями організації охорони здоров'я й ін. У вступній лекції лектору необхідно розкрити структуру курсу, більш-менш торкатися тих питань, викладенню яких буде присвячений увесь лекційний курс. Головне в підході до лекції цього виду — зацікавити слухачів змістом навчальної дисципліни, сформувати в них інтерес. У вступній лекції може бути викладена історія розвитку науки, питання етики, деонтології. Читання вступної лекції потребує від викладача емоційного піднесення, натхнення, образності. Особлива увага звертається на пріоритет вітчизняних учених та їхню роль у розвитку науки.

Тематичній лекції належить основне місце в науково-педагогічній діяльності викладача, здебільшого вона присвячена викладенню однієї теми або одного розділу. Ця частина систематичного курсу лекцій є ніби її ланцюжком, що вимагає цілеспрямованості, систематичності та послідовності, логічної узгодженості між окремими темами. Зважаючи на це, структура її характеризується послідовністю викладення матеріалу, в ній чітко виділяють вступ, основну частину й висновок. У виділений для лекції час має бути викладено всю її тематику, і лише в окремих випадках (під час вивчення великих розділів або тем) можливе перенесення матеріалу на наступну лекцію.

Оглядова лекція висвітлює загальні провідні проблеми дисципліни: значення і можливості сучасних методів діагностики, лікування та профілактики, наприклад у пульмонології тощо. Вона може бути присвячена викладенню даних літератури з окремих питань дисципліни, в основу такої лекції можуть бути покладені найновітніші досягнення науки, а також напрямки й перспективи її розвитку. Під час викладення доцільно повідомляти не лише результати вже закінчених і опублікованих досліджень, а й попередні результати досліджень, які проводяться в цьому напрямку в наукових, а також у лікувально-профілактичних закладах країни.

Важливо також, якщо це можливо, повідомити про результати наукових досліджень із цього питання на кафедрі самого лектора про дисертаційні роботи на цю тему співробітників, про наявні в літературі різні точки зору на викладену проблему з критичним їх аналізом лектора та викладенням чинних принципових нормативів.

Заключна лекція — лекція, яка завершує опрацювання розділу або курсу і є коротким повторенням прочитаного матеріалу або його частини. У ній лектор зупиняється на вузлових і проблемних питаннях і окреслює перспективи розвитку тих чи інших розділів цієї наукової галузі. Головне завдання такої лекції полягає в тому, щоб допомогти лікарям усвідомити науковий, методологічний стрижень розвитку системи наук і їх взаємозв'язок.

Комплексна лекція — одна з форм інтегрованого навчання, в основу якого покладене створення координованих курсів. У комплексній лекції передбачається одночасне викладення різних захворювань органів і систем із позицій спеціалістів різних спеціальностей. Комплексну лекцію зазвичай розпочинає спеціаліст основного фаху. За ним у дискусію підключаються спеціалісти суміжних спеціальностей, які викладають окремі питання проблеми. Висновок за лекцією робить спеціаліст основної спеціальності.

Проблемна лекція — одна з форм проблемного навчання, в основу якого покладено створення в процесі викладення проблемних ситуацій. Проблемна лекція разом із повідомленням необхідної інформації включає серію питань, пізнавальних задач і навчальних завдань, які сприяють активізації мислення слухачів.

Клінічна лекція передбачає як об'єкт демонстрацію хворого. Під час читання клінічної лекції можливі два способи розміщення лекційного матеріалу: а) на початку лекції демонструється хворий, а потім на основі аналізу симптомів, перебігу і клініко-лабораторних даних визначається алгоритм дослідження і розглядаються отримані в цьому разі дані; б) на початку лекції детально розбираються питання діагностики й лікування захворювання, а вже потім демонструється хворий, розбираються клініко-інструментальні дані.

Під час читання лекцій слід дотримуватися класичного порядку викладення: етіологія, патогенез, клініка, діагностика й диференціальна діагностика. Коли за тією чи іншою нозологічною формою передбачено кілька лекцій, порядок читання має залишатися таким самим. Особливе місце в лекції має приділятися диференціальній діагностиці, особливо на циклах ТУ. Під час побудови діагнозу слід давати розгорнуту загальнофізіологічну й загальнопатологічну характеристику стану організму хворого, навіть відобразити й особливості перебігу на основі аналізу-синтезу всіх особливостей клінічної картини. У клінічній лекції слід навчати слухачів поглибленій клінічній діагностиці з використанням усіх діагностичних можливостей сучасної медичної науки, що є найважливішим у поліклінічних умовах та в невідкладній діагностиці.

Процес навчання є багатогранною й багатифакторною діяльністю викладачів і слухачів, він спрямований на реалізацію низки функцій, зокрема лекції належить важливе місце в навчально-виховній роботі, вона створює можливість здійснювати освітню, розвивальну, виховну й організаційну функції. Розвивальна функція лекції зумовлена необхідністю забезпечення оптимальних умов для інтелектуального розвитку особистості включенням її в активну розумову діяльність. Виховна функція лекції дає змогу формувати у слухачів певні морально-духовні якості безпосередньо через зміст навчального матеріалу й організацію

їх на конкретну пізнавальну діяльність. Організаційна функція лекції особливо важлива з погляду мобілізації слухачів на навчальну діяльність, на лекції лікар має отримати психолого-педагогічне спрямування для організації усіх ланок своєї діяльності.

Лекції за своєю тематикою і змістом мають бути узгоджені з іншими видами й формами навчальної роботи: семінарськими і практичними заняттями, заліками тощо та передувати їм. Кожна навчальна лекція є закінченою главою певного розділу дисципліни, на великі розділи може плануватися викладення матеріалу в кількох лекціях. Кожна з них має бути цілісною й послідовною.

У структурі побудови лекції виділяють: вступ, основну частину й висновок. Вступ має бути дуже коротким, живим і виразним, він має відобразити ціль лекції. Під час читання систематичного курсу це може бути коротке резюме попередньої лекції або нагадування основоположних моментів попередніх лекцій.

В основній частині викладено головний зміст лекції, що базується на основі вибраних викладачем логічних методів розкриття змісту (індукція, дедукція, аналогія, історизм тощо), визначень і доказів, послідовності викладення матеріалу. У заключній частині лекції надаються короткі узагальнюючі висновки з окремих розділів лекції з метою створення підвалин для наступної лекції або спрямування подальшої самостійної роботи слухачів.

Основними перевагами навчальної лекції як одного з систематичних занять є: а) послідовність викладення навчального матеріалу; б) можливість викладення узагальнюючої інформації великого обсягу в порівняно короткі строки (оглядові, проблемні й комплексні лекції); в) викладення новітніх досягнень науки і практики, зв'язок теорії і практики; г) співвіднесення змісту лекції з іншими навчальними заняттями (семінари, практичні заняття, навчальні конференції тощо); д) «необмеженість» аудиторії (навчальні лекції по телебаченню й ін.); е) можливість використання різноманітної демонстраційної апаратури й ілюстративного матеріалу; є) можливість ведення конспекту з подальшим повторенням лекції; ж) особистий контакт лектора зі слухачами, викладення особистої точки зору на окремі наукові факти.

До недоліків навчальної лекції належать: а) пасивна форма передачі інформації і отримання знань, неможливість управління пізнавальною діяльністю слухачів; б) різке переважання чинника повідомлення над чинником засвоєння, низька ефективність засвоєння (близько 20–25 %); в) нераціональне використання праці викладача, необхідність великих витрат часу на підготовку лекції; г) відсутність «зворотного» зв'язку — реакції слухачів, неможливість контролю ступеня засвоєння навчального матеріалу; д) нераціональне використання навчального часу, дублювання підручника; е) орієнтир на «середнього» слухача; є) швидка

втомлюваність слухача; ж) необхідність ораторської майстерності й педагогічного досвіду.

Вимоги до стилю лекції та її викладення зводяться до: а) простоти, ясності й послідовності викладення матеріалу; б) точності й конкретності формулювань; в) володіння усною мовою, а не читання конспекту; г) ораторської майстерності (темп, інтонація, чіткість викладення й ін.); д) глибокого розуміння аудиторії (доступність викладення, урахування склад аудиторії); е) уміння лектора заволодіти увагою, утримання її протягом усієї лекції.

У структурі навчальної роботи завідувача кафедри та професора закладів післядипломної освіти на лекції припадає 25 % усього навчального часу, у структурі роботи доцента — 15 % і в структурі роботи асистента — 5 % навчального часу.

Готуючись до лекції, необхідно: а) чітко визначити цілі й завдання лекції, дати їй назву відповідно до навчального плану й програми предмета або циклу; б) визначитися, що нового й оригінального має бути внесено та викладено; в) скласти план, а в окремих випадках і конспект із наведенням переліку літератури й необхідних цифрових даних; г) підготувати необхідні ілюстративні матеріали (бажано з мультимедійним супроводом); д) переглянути рекомендовану літературу.

Навчальна лекція не є для слухача єдиним джерелом інформації. Тому під час формування лекційного курсу насамперед слід визначити провідне й головне, визначити їх науково-теоретичне значення, розкрити закономірності й шляхи використання для науки та практики, накреслити перспективи подальшого розвитку.

Обов'язковим є складання методичної розробки до кожної лекції. Тут має міститися: а) назва лекції, її цілі й завдання; б) назва контингенту й циклу, для якого вона читається; в) обсяг навчального часу та обсяг нової інформації; г) послідовність викладення інформації; д) характер ілюстративних матеріалів, які використовуються; е) характер і обсяг навчальної роботи з цієї теми поза навчальним розкладом; є) перелік основної літератури для поглибленої проробки лекції.

Завчасне написання тексту лекції є обов'язковим для асистентів та молодих доцентів, це допомагає визначити структуру лекції і відбирати для неї навчальний матеріал. Конспект лекції має бути для лектора лише матеріалом для довідок, оскільки тільки живе слово лектора й висока культура мовлення можуть викликати в слухачів зацікавленість до лекції, яка читається.

Попередня інформація про тематику та зміст наступної лекції, а також перелік питань, які в ній викладатимуться, допоможуть слухачеві в завчасній підготовці до лекції. Тому перед лекцією слід повідомити слухачів про план наступної лекції та подати перелік джерел для самостійного вивчення. Бажано застосовувати роздатковий матеріал

із неповною інформацією, яку слухачі мають внести після прослуховування лекції (таблиці, алгоритми, «сліпі графи» й ін.), указувати слухачам, який матеріал із лекції є головним для запам'ятовування.

Кожна лекція є результатом не лише індивідуальної творчості її автора, а й творчості всього колективу, в якому автор працює. Лекція тим краща, цінніша й змістовніша, чим цілеспрямованіше залучається до її підготовки і створення кафедральний колектив. Зважаючи на це, доцільним є попереднє обговорення кожної лекції, і особливо нової лекції, на методичних зборах кафедри.

Під час обговорення лекції на кафедральних або навіть на міжкафедральних зборах: а) уточнюється питання про цільове призначення лекції (контингент, цикл); б) визначається науковий рівень викладеного матеріалу та якою мірою він пов'язаний із конкретними завданнями програми; в) визначається єдина точка зору з найважливіших і спірних питань; г) підвищується відповідальність лектора й колективу кафедри за якість лекції.

Під час обговорення лекції на кафедрі та розробки методичних питань слід звертати увагу на ясність викладення, на стиль лекції, на її емоційний тон, на використання всіх методичних можливостей, у тому числі й за наочністю.

Основними вимогами до лектора є: а) продуманість початку лекції, переконання слухачів у важливості лекції; б) досконале знання предмета і впевненість у його необхідності; в) використання серії великих заголовків (за допомогою мультимедійного проектора, написання на дошці); г) уміння викладати свої думки логічно; д) наполеглива праця під час підготовки кожної лекції; е) прекрасне володіння літературною мовою, якою читається лекція; є) систематична робота над собою; ж) вивчення та засвоєння досвіду кращих лекторів; з) систематична практика в читанні лекції.

Лектор має виробляти в собі «відчуття часу», у зв'язку з тим, що найефективніше сприйняття інформації відбувається протягом перших 30–35 хв. Йому слід бути людиною принциповою, із широким кругозором, тонким психологом, відчувати характер, прагнення та дух сучасного лікаря-фахівця.

У лекційному процесі кожен лектор застосовує певні інтерактивні методи читання:

1. Метод *інформаційного* навчання (інформаційна лекція), перевагою якої є оволодіння новою інформацією за заданою темою, лектором надається готова інформація для запам'ятовування.

2. Метод *проблемного* навчання (проблемна лекція), під час читання якої до процесу навчання залучаються всі слухачі, які й порушують окремі питання, це викликає мотивацію слухачів до пошуку їх розв'язання. Лектором у лекції висувається кілька ключових питань за темою лекції, а далі слухачі під керівництвом викладача проводять аналіз і доходять висновків.

3. Метод *конкретних навчальних ситуацій* (лекція кейс-стадії) — слухачам на основі реальних фактів дається завдання або описується конкретна ситуація, яка передбачає єдине правильне рішення, лікар має його обґрунтувати. Завдяки цьому слухач набуває навичок дослідження ситуації, навчається на практиці використовувати теоретичні знання, складати алгоритм дослідження та план дій.

4. Метод *візуалізації* (лекція-візуалізація), під час якої використовуються різні форми наочності (слайди, малюнки, фото, схеми, таблиці й ін.). Слухачам надається усна інформація демонстрацією відеоряду, який має бути сприйнятим і усвідомленим лікарями. У цьому разі краще засвоюється інформація, створюються й розв'язуються проблемні ситуації, забезпечується систематизація знань.

5. Метод *діалогу* (лекція вдвох). Це різновид проблемної лекції, під час якої матеріал викладають у вигляді діалогу двох лекторів (теоретика й практика, прихильника й противника рішення). Для такої лекції необхідним є серйозний підбір викладачів із розвиненими комунікативними здібностями, з інтелектуальною й особовою сумісністю, здатних до імпровізації. Ця лекція навчає слухачів бути уважними до думок інших, правильно їх оцінювати, спонукає до пошуку свого розв'язання питання, зважаючи на різні погляди на проблему.

6. Метод *заздалегідь запланованих помилок*, за якого під час викладення включаються помилки методичного, змістовного або поведінкового характеру. Конспектуючи, лікарі мають визначити помилки й перелічити наприкінці лекції. Для перевірки на завершенні їм подається список помилок. Цей метод розвиває розумову діяльність слухача, активізує увагу, навчає бути рецензентом або експертом, активізує діагностичну й контрольну функції.

7. Метод *прес-конференції* (лекція — прес-конференція), за якої до початку лекції слухачі подають лекторові питання з цієї проблеми в письмовій формі. Лектор їх групує та читає лекцію. Наприкінці лекції лектор аналізує питання. Ця лекція систематизує знання слухачів, допомагає їх оцінити й установити зацікавленість проблемою, привертає увагу слухачів до розв'язання вузлових питань проблеми.

Природно, що кожен викладач під час застосування інтерактивних методів може використовувати й інші розроблені ним прийоми для підвищення активності слухачів, забезпечення свідомого й активного засвоєння й закріплення знань. Лектор під час читання лекції має виявляти певний педагогічний педантизм: починати лекцію через одну хвилину після дзвінка, забороняти слухачам (та й будь-кому взагалі) заходити до аудиторії після початку лекції.

Питання діагностики, які викладаються в лекції, мають супроводжуватися конкретним ілюстративним матеріалом: апаратурою (мультимедійним

проектором), таблицями, діапозитивами, демонстрацією хворих, патолого-анатомічними препаратами й ін. Лекційні демонстрації добре й надовго запам'ятовуються та є опорними пунктами, до яких прив'язується весь матеріал лекції. Правильне й узгоджене використання в лекції різних навчальних і наочних посібників робить її дуже ефективною й результативною.

Читання лекції має проводитися в спеціально обладнаному приміщенні, яке дає змогу використовувати необхідні прилади, апаратуру й наочний матеріал, воно має бути комфортним для слухачів. Під час використання в початковому процесі на кафедрі розроблених ілюстративних матеріалів (кіно, телебачення, мультимедійна презентація) найкращого результату можна досягти в автоматизованій аудиторії, обладнаній технічними засобами навчання.

Необхідно пам'ятати про суттєвий вплив на лекцію зовнішніх чинників: а) нормальне світло, яке не втомлює зір і нервову систему; б) відсутність сторонніх шумів; в) чисте і здорове повітря в аудиторії; г) зручне робоче місце; д) добра акустика й за необхідності посилення голосових даних лектора; е) естетичне й художнє оформлення аудиторії.

Як відомо, читання лекції супроводжується веденням конспекту слухачами. Це визначається цілями й завданнями лекції і залежить від установок лектора та методики читання лекції. Виділяють такі види конспектів: а) повний запис за принципом «скільки встиг»; б) запис основних ідей; в) жодних записів, окрім плану лекції; г) ніяких записів, окрім плану лекції, проте з подальшим використанням розмноженого конспекту або тексту.

Якщо єдиною метою лекції є передача інформації, доцільним є повний запис лекції. За умови наступної перевірки викладеного в лекції матеріалу на семінарі або практичному занятті найкраще засвоєння забезпечується в разі отримання повного друкованого тексту. Необхідність глибокого розуміння слухачем усього викладеного матеріалу й максимальне його засвоєння потребує використання в лекції всіх видів «зворотного» зв'язку, включаючи пантомімічний зв'язок із метою корекції тематики та зміни змісту лекції та характеру її викладення. Підвищення ефективності лекції досягається завчасною видачею слухачам матеріалів лекції, які не містять текстової інформації (карти, схеми, таблиці, класифікації, відбитки з рентгенограм тощо).

Матеріалами, які доповнюють лекцію, є: а) повний віддрукований текст лекції; б) диск із записом тексту лекції та ілюстративними матеріалами, які демонструвалися в процесі лекції; в) відеозапис лекції.

Усі ці матеріали створюють слухачеві можливість неодноразово вивчати зміст лекції до повного його розуміння. Крім того, за їх наявності лектор має змогу пропустити в лекції частину інформації

й детальніше зупинитися на найскладніших питаннях. Тим самим збільшується обсяг інформації на одиницю часу. Остаточне закріплення матеріалу, викладеного в лекції, досягається на семінарах і практичних заняттях, під час дискусій із приводу обговорення висновків дослідження та під час самостійної роботи слухача.

Основними шляхами подальшого підвищення якості й ефективності лекції є: а) удосконалення тематики та змісту лекцій; б) удосконалення педагогічної майстерності лектора; в) посилення можливостей лектора за рахунок методичного забезпечення лекції; г) посилення технічного оснащення лекції; д) використання ефективніших форм читання лекцій (оглядова, проблемна, комплексна й ін.).

Для підвищення педагогічної майстерності лектора слід використовувати: а) попереднє прослуховування лекцій у запису на диску; б) систематичне обговорення лекцій на методичних зборах; в) регулярне взаємовідвідування лекцій; г) проведення відкритих і показових лекцій; д) проведення внутрішньовузівських змагань на «кращу лекцію»; е) обговорення на засіданнях рад або суміжних кафедр науково-теоретичних питань широкого

значення, які стосуються інтересів інших кафедр і сприяють глибокому вивченню матеріалу лекційних курсів викладачами.

Підвищенню рівня лекцій, що читаються, сприяє також аналіз питань, які задають слухачі на лекціях, анкетування слухачів, а також співбесіда зі слухачами після закінчення лекційного курсу.

Кожна лекція за можливістю має бути закінченим розділом медичного фаху, який вивчається. За традиціями вітчизняної педагогічної науки вона має бути обмеженою двома академічними годинами. Обов'язковим є дотримання академічних строків лекцій відповідно до розкладу занять і перерви в середині лекції. Наприкінці лекції слід передбачити 10 хв для відповідей на запитання. Лекцію читають для всіх слухачів циклу. Демонстрацію в процесі лекції (апаратури, слайдів та інших засобів) слід проводити за допомогою лекційного асистента або лаборанта. Навчальне навантаження викладача, який читає лекцію, розраховується з фактичного часу, затраченого на неї. Читання лекції обов'язково відображується у відповідній графі навчального плану й журналі обліку педагогічного навантаження.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ХМАПО ПЛАТНИХ ЦИКЛІВ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ Й УДОСКОНАЛЕННЯ ЛІКАРІВ НА 2016 РІК

КАФЕДРА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ

Зав. кафедри проф. Болотна Л.А. тел. 751-12-90

Дерматовенерологія	01.12-30.12
Сучасні методи діагностики та лікування в трихології (для лікарів-дерматологів)	21.03- 04.04
Дерматовенерологія	01.09-30.12

КАФЕДРА ДЕРМАТОВЕНЕРОЛОГІЇ ТА ВІЛ/СНІДУ

Зав. кафедри проф. Мавров Г.І. тел. 050-501-91-83

Дематоонкологія (дерматовенерологи, дитячі дерматовенерологи, онкологи, хірурги, терапевти, сімейні лікарі, урологи, акушери-гінекологи), м. Київ	11.04-25.04
Дерматоскопія (дерматовенерологи, дитячі дерматовенерологи)	26.05-09.06
Дерматоскопія (дерматовенерологи, дитячі дерматовенерологи)	15.09-29.09
Дематоонкологія (дерматовенерологи, дитячі дерматовенерологи), м. Київ	14.11-28.11

КАРДІОЛОГІЇ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Зав. кафедри проф. Целуйко В.Й. тел. 710-98-81

Кардіологія (для терапевтів, ревматологів)	11.02-16.05